

BUDAPEST – KALANDVÁROS

Budapest a kortárs magyar gyermekkönyv-illusztrációban

BUDAPEST – KALANDVÁROS

BUDAPEST A KORTÁRS MAGYAR
GYERMEKKÖNYV-ILLUSZTRÁCIÓBAN

2025.11.18. – 2026.01.17.

YOUTH ART | DEÁK 17
GALLERY | GYERMEK ÉS IFJÚSÁGI
MŰVÉSZETI GALÉRIA

Kurátor / Curator: RÉVÉSZ Emese, művészettörténész

Kiállító művészek / Exhibiting artists: BARANYAY (b) András, DUSIK Mőni, EGERVÖLGYI Lilla, Marcus GOLDSON, HERBSZT László, KASZA Juli, KÁRPÁTI Tibor, KŐSZEGHY Csilla, LABROSSE Dániel, MOLNÁR Jacqueline, NAGY Norbert, NEMES Anita, PÁSZTOHY Panka, RADVÁNYI Maja, REMSEY Dávid, ROFUSZ Kinga, SCHMAL Róza, SIPOS Fanni, SZINVAI Dániel, TAKÁCS Mari, VIDÁK Zsolt

ELŐSZÓ

Budapest nemcsak főváros, hanem sokaknak az életet jelentő lehetőségek tere. Nem csupán épületek, utak és terek összessége, hanem egy élő szövet, amelyet a mindennapjainkon keresztül a benne lakók alakítanak. Egy igazi világvároshoz hasonlóan a belváros fellegekbe törő toronyházai, hatalmas zöld parkjai, korszerű játszóterei, sokszínű szórakozóhelyei vagy professzionális sportpályái mellett ikonikus közlekedési eszközei – a klasszikus sárga villamostól a kelet-európai esztétikát őrző metrókocsikig – mára mind a főváros védjegyévé váltak.

A Deák17 Gyermek és Ifjúsági Művészeti Galéria a főváros sokféleségére büszke társintézményként most olyan felfedezőútra hív, amely játékosan, mégis elgondolkodtató módon mutatja be az idén 75 éves Nagy-Budapestet. Most a megszokott belvárosi látványosságok mellett a külső kerületek ezerarcúsága is fókuszba kerül, hiszen Budapest nemcsak a Parlament, a Lánchíd vagy a Várnegyed, hanem Kőbánya, Újpalota, Budafok vagy Pestszentimre is, melyek különleges utcái, parkjai, valamint lakótelepei is hozzátartoznak a városkép egészéhez.

Különösen fontos egy, a főváros kulturális, oktatási és társadalmi pezsgés centrumában elhelyezkedő Galéria számára, hogy ne csak helyi iskolákból, hanem az ország (és a világ) minden tájáról elérje közönségét. Ezáltal a fővárosi jelenlét nemcsak látogatóságot, hanem inspirációt és együttműködési lehetőségeket is biztosít, amelyek elengedhetetlenek egy élő, folyamatosan megújuló ifjúsági művészeti tér számára.

A gyerekek számára a város sokkal több, mint otthon, óvodák, iskolák vagy játszótérek összessége: egyszerre „kincses sziget” és a kalandozás terepe, ahol a játék és a felfedezés közösségi élménnyé válhat. A Kalandváros kiállítás azt kívánja megmutatni, hogyan elevenedik meg Budapest világa a gyerekkönyvek illusztrációiban és a fiatal korosztályok alkotásain.

A fiatal művész és a gyerekek alkotói fantáziája révén Budapestre másként nézünk: egy eddig soha nem látott, mesés és kalandos városra, ahol a látogató minden sarkon új titkokra bukkanhat egy, a fiatalok szemével megálmodott Budapestben, amelyet a képzeletük épített. Egy helyre, ahol mindenki otthon érezheti magát, és amelyet a kíváncsiság, a nyitottság és a közös felelősségtudat hívott életre.

KAPOSI Dorka
a Deák17 Galéria igazgatója

BUDAPEST –KALANDVÁROS

BUDAPEST KÉPI REPREZENTÁCIÓJA
A GYERMEKKÖNYV-ILLUSZTRÁCIÓBAN

Révész Emese tanulmánya

Budapest nem egyetlen város – hanem sokarcú metropolisz. Pest síkvidék, nyüzsgő, zajos, zsúfolt, ahol sose áll meg élet; Buda hegyvölgyes, fákkal, dombokkal és elegáns villákkal teli. A Duna két partja néhol forgalmas autópályáktól hangos, másutt sétányok és szórakozóhelyek várják a járókelőket. Aki Budapesten él, lakhat panelházban, lakóparkban, kertes házban vagy élhet körfolyósós bérházban. A turistákat temérdek műemlék csalogatja: százéves bérházak, historizáló paloták, modern múzeumépületek, köztéri emlékművek, grandiózus hidak. A pihenni vágyókat parkok várják, a turisták a világszerte nevezetes fürdőket keresik, a kicsiket pedig számtalan játszótér csalogatja. A külső kerületekben olyan az élet, mint vidéken, csendes, kertvárosi nyugalom lengi körül. Másutt gyártelepek zúgnak, vagy elhagyott senkiföldje várja, hogy felfedezzék és újra belakják. A belváros és a külváros, valamint a hegyek és a folyópart között számtalan közlekedési eszköz szállítja az utasokat, nemcsak busszal és metróval, hanem fogaskerekűvel, hajóval, sőt akár libegővel is utazhatunk benne.

Idén 75 éve, hogy Budapest 1950-ben igazi nagyvárossá vált azáltal, hogy hozzácsatoltak a környező települések közül hét önálló várost (Budafok, Csepel, Kispest, Pestszenterzsébet, Pestszentlőrinc, Rákospalota, Újpest) és tizenhat nagyközséget (Albertfalva, Békásmegyer, Budatétény, Cinkota, Mátyásföld, Nagytétény, Pesthidegkút, Pestszentimre, Pestújhely, Rákoscsaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr, Rákossiget, Rákosszentmihály, Sashalom és Soroksár). Kiállításunk ennek tiszteletére válogat az elmúlt évek gyerekkönyv-illusztrációiból olyan ábrázolásokat, amelyeken fővárosunk jelenik meg.¹ Ezeket keresztül szeretnénk megmutatni, hogy mit jelent Budapest a gyerekek számára. A benne élőknek az otthon, óvoda, iskola, játszótér – az ide látogatóknak műemlékekben gazdag látványosság. Egy kis fantáziával több is ennél: kincses

¹ A kiállítás előzménye: *Meseváros – Budapest. A főváros a gyerekkönyvek illusztrációiban*. Deák17 Gyermek és Ifjúsági Művészeti Galéria, Budapest, 2017. április 12 – május 27. – Kurátorok: Révész Emese, Kelemen Réka. A tárlatot kísérő katalógus tanulmánya: Révész Emese: *Budapest – meseváros. Budapest képi reprezentációja a gyerekkönyvekben*. Deák17 Gyermek és Ifjúsági Művészeti Galéria, Budapest, 2017. – Jelen tanulmány a korábbi szöveg átdolgozott, frissített változata.

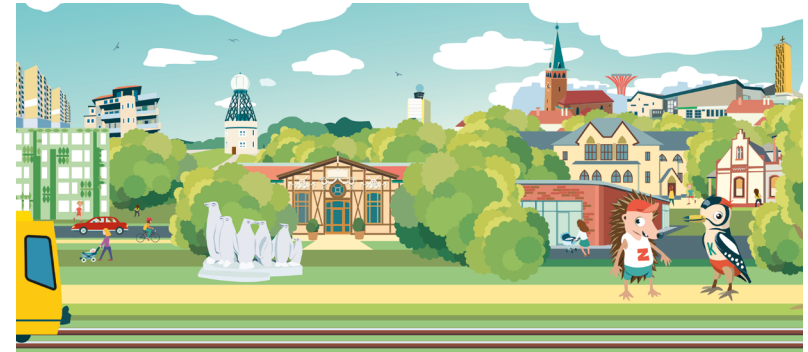
sziget, kalandtér, a játék és a felfedezés szabad játszóttere. Kiállításunk azt mutatja be, hogyan jelennek meg a gyerekeknek szánt illusztrációkon a város történeti emlékei, közlekedése, parkjai, játszóterei, városrészei.

De vajon lehet-e otthonos egy kisgyermek számára a nagyváros? Hogyan válhat ismerőssé az, ami folytonos változásban van, és familiáris az, aminek léptéke grandiózus? Walter Benjamin úgy vélte, a nagyvárosban „a látás határozottan túlsúlyban van a hallással szemben.”² A nagyváros megismerése, feltárása elsősorban vizuális percepció révén történik, tájékozódásunkhoz vizuális emlékek nyújtanak támpontot, ahogy a benyomások utólagos rendszerezése, a város jeleinek „kiolvasása” is a megfigyelő látási tapasztalatainak feldolgozásán nyugszik.³ Különösen igaz ez a kisgyermekre, akinek a világról szerzett tudása nagyrészt személyes tapasztalataiból ered. Ő persze nem a Benjamin által megfogalmazott, szabadon kószáló „flâneur” szerepében járja be a várost. Mozgása még jó ideig a felnőttek által irányított, szabályozva oltalmazott. Ami számára kezdettől fogva eleven, az a város személyes benyomásokból, emlékekből kirajzolódó szubjektív térképe: az otthon és az óvoda közti út a romos házzal, a nagy lejtővel, a biciklibolttal vagy a parkkal, ahol kutyákat lehet simogatni... Erre a folyamatosan változó, személyes élményekből táplálkozó mentális térképre rajzolódik rá idővel a város tanult, racionális hálózata, a betűk és számok ismeretét feltételező utcanevek és házszámok diagramja, a kollektív emlékezet történeti idejét hordozó műemlékek, emléktáblák és köztéri szobrok objektumainak kíséretében.

A nagyváros dinamikus látványözönének rendezésében, értelmezésében és feldolgozásában fontos szerep hárul a képeskönyvekre. Helyük a gyermekirodalomban átmeneti: valóság és fikció határmezsgyéjén, ismeretterjesztő útikönyveken túl és mesén innen állnak. Az általam feldolgozott mintegy félszáz fővároshoz kapcsolódó gyerekkönyv nagyrészt a rendszerváltás után keletkezett, többségük az ezredforduló után jelent meg. Műfaji tekintetben a tárgyalt művek nagyobb része *non-fiction* jellegű ismeretterjesztő mű, amely az útikönyvekkel áll rokonságban, más részüket viszont az kapcsolja a témához, hogy az elbeszélt mese színtere a főváros. A műfaji kötöttségek jórészt a kép-szöveg viszonyt is meghatározzák, hiszen akad köztük a narrációt természetyszerűen nélkülöző történelemkönyv (*Hazánk szíve Budapest*), idegenforgalmi kézikönyv (*Mesélő Budapest*), fikciós elbeszéléshez kapcsolódó illusztráció (*Lámpaoltó pöttyös néni*), kép és szöveg szimmetrikus egységén alapuló képeskönyv (*Vakancs szétnéz Budapesten*), kép-szöveg vizuális egységét megvalósító mesekönyv (*Mesék*

Budapestről), avagy a narratív szöveget teljesen nélkülöző böngésző (*Budapesti böngésző*), de akad köztük kifestő könyv is (*Fess Budapest*).⁴ Minden változat ellenére egy közös vonatkozása van valamennyi tárgyalt kötetnek: maga Budapest, mint az ábrázolás visszatérő, konkrétan azonosítható tárgya. Jól példázza ezt Baranyai András *Európa böngészője*, amelynek nyitó, Budapesti képén a Duna-korzó jelenik meg.⁵ A műemlékek topografikusan hű vázát a rajzoló tengernyi változatos karakterrel tölti meg, csipetnyi csodával fűszerezve meg a mindennapok kavalkádját. Figurái a főváros tipikus alakjai, sakkozók, szelfiző turisták, kutyasétáltatók és más hasonló szereplők. Amit képileg kiválóan közvetít, az a szinkronitás – a nagyvárosok azon tulajdonsága, hogy folyamatosan, időben és térben párhuzamosan zajlanak az események. Baranyai jelenete remekül visszaadja ezt a nyüzsgő sokszínűséget és kakofón hangzavart, ahol zajlik az utépítés, dolgoznak a kukások, játszanak az utcazenészek – miközben egy útépítő Toldi Miklósként mutat irányt egy jókora gerendával az eltévedt turistáknak, Boribon pedig kézen fogva vezeti Annipannit az utcán.

A nagyvárosokról, fővárosokról szóló gyerekkönyvek illusztrációinak sajátossága a műfaji hibriditás, hiszen egyszerre kell eleget tenniük a tárgyszerű ismeretközlés és a fantáziadús mese követelményeinek. Deskripció és fikció, didakszis és esztétika kettős vonzása teszi izgalmassá e művek karakterét, hiszen olvasó-nézőjük egyszerre vár tőlük tárgyszerű tájékoztatást, szórakoztató ismeretközlést és magával ragadó mesét. Az il-

Remsey Dávid: Pestszentlőrinc-Pestszentimre
Rozgonyi Sarolta – Tóth Eszter: Pestszentlőrinc-Pestszentimre gyerekeknek. KultúrAktív Egyesület, Pécs, 2019.

² Walter Benjamin: *A második császárság Párizsa Baudelaire-nél*. Ford.: Bence György. In: Angelus Novus. Magyar Helikon, 1980, 853. (819–931.)

³ Peter Brooks: *The Text of the City*. Oppositions, 1977/8, 7–11. (<https://www.msu.edu/course/ha/446/peterbrooks.pdf>); Minderről bővebben: Gyáni Gábor: Az utca és a szalon. *A társadalmi térhasználat Budapesten (1870–1940)*. Új Mandátum, Budapest, 1998, 27.

⁴ A képeskönyvek kép-szöveg viszonyai tipológiájának összefoglalása: Maria Nikolajeva, Carole Scott: *How Picturebooks Work*. Routledge, New York – London, 2006, 2–28.

⁵ Baranyai (b) András: *Európa böngészője*. Pagony, Budapest, 2014.

lusztrátor dolga sem egyszerű, hiszen ábrázolásainak nézőpontját nehéz függetleníteni Budapest tradicionális ikonográfiájától. Ennek toposzai Budapest nagyvárossá válása idején, a 19. században alakultak ki.⁶ Ám ezt követően a város sajátos karakterét kevés alkotó igyekezett következetesen megragadni, így a „festői Budapest” képe esetleges és minőségét tekintve egyenetlen maradt.⁷ Budapest mint téma a kortárs művészetben keveseknél visszatérő motívum. Mácsai István az 1970-es években kibontakozó budapesti mágikus realizmusa újabban Takács Márton és Szabó Ábel művein talál folytatásra, akiknek vásznain külvárosi terek, ipari tájak, néptelen belvárosi utcák tűnnek fel. A mai főváros jelen idejű képe inkább a fotóművészet és a grafika médiumában ölt formát, így a Roham Magazin körének képfolyamaiban vagy Magyar Béla grandiózus szubjektív Budapest-térképében. A nagyváros reprezentációjának érzékelhető hiánya tudatában különösen érdekessé válnak a gyermekkönyvek képei, amelyek frissen reflektálnak a változó és növekvő nagyvárosra. Illusztrációik között megtaláljuk a városképek hagyományos képzőművészeti képtípusait: a városi tér méreteit és összefüggéseit érzékeltető *panorámaképet*; a látvány összképét topografikusan rögzítő *vedutákat*, a kulturális identitást hordozó műemléki *épületábrázolásokat*, valamint a nagyvárosi nyüzsgést a szemlélődő nézőpontjából mutató *életképeket*. A leíró jellegű ábrázolások mellett gyakran nagy szerepet kapnak az információs- és folyamatábrák, valamint a térbeli összefüggéseket absztrakt jelrendszerrel tisztázó térképek. A képzeletbeli lények világa mindezen konkrétumok hálójára feszül rá, rossz esetben külsőséges rátétként, jó esetben a város képét egyéni módon átformáló szemléletmódként, amely a maga mágikus szemléletével tárja fel a konkrét látvány mögött lappangó fantázia-világot.

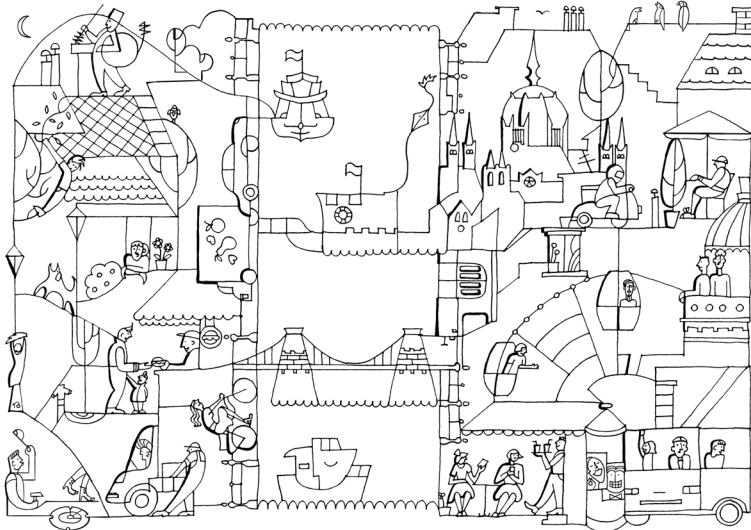
6 Sármány Ilona: *Ecset által homályosan – Fővárosok és festőik*. Budapesti Negyed, 1996. 14. szám, 49–85; Rózsa György: *Budapest legszebb látképei*. HG & Társa, Budapest, 1997.

7 Várnai Vera: *Festői Budapest. grafikák és festmények a reformkortól napjainkig*. Corvina, Budapest, 2004.

MŰKINC SVÁROS

Nemes Anita: A dombos Buda és a síkvidék Pest
Nemes Anita: Fess Budapest! Premier Press, Budapest, 2016.

John Urry elemzése szerint a turista vizuális ingerek iránti fokozott érzékenységgel mozog idegen környezetben, figyelme pedig előzőleg megszerzett tudás, látott képek által preformált, sajátosan „turista tekintet”.⁸ A turizmus által iparszerűen termelt ábrázolások, köztük az útikönyvek illusztrációi nagy szerepet játszanak bizonyos helyek inszcenálásában.⁹ Marc Augé terminológiájával e folyamat révén az eddig semleges „nem-helyek” személyes vagy közösségi emlékekben gazdag, kulturálisan telített, szimbolikus „helyekké” válnak.¹⁰ Budapest a kulturális, történeti látványosságokban gazdag európai fővárosok közé tartozik, amely az önmagáról előállított képek révén vonzza a turistákat. Niedermüller Péter megfogalmazása szerint e folyamat eredményeként a fizikailag létező városból konstruált, szimbolikus tartalmakban, kulturális jelenségekben gazdag hely lesz.¹¹ Az útikönyvek képeinek elemzései meggyőzően tárják fel azt a folyamatot, amelynek során a közvetítő médiumok látványossággá formálják a nagyvárost, és olyan színpadként kap formát, melynek pódiumán előre meghatározott, szimbolikus jelentőségű helyek és objektumok segítik az eligazodást.¹²

A gyermekeknek Budapestről szóló kötetek egyik korai, az idősebb generációk körében jól ismert példája Ruffy Péter *Hazánk szíve Budapest* című munkája, Würtz Ádám illusztrációival, amely 1968 és 1982 között öt kiadást ért meg.¹³ A kötet célja

⁸ John Urry: *The Tourist Gaze, Leisure and travel in Contemporary Societies*. London, Sage, 1990; Idézi: Bódis Krisztina: Posztmodern turizmus. In: A turizmus mint kulturális rendszer. Tanulmányok. Szerk.: Fejős Zoltán. Néprajzi Múzeum, Budapest, 1998, 189–196.

⁹ Gisela Welz ennek kapcsán a „lokalizmus eksztázisáról” beszél. Lásd: Szijártó Zsolt: *A turizmus mind menedék. Képes és elbeszélések a Káli-medencében*. In: Turizmus és kommunikáció. Tanulmányok. Tabula Könyvek I. Néprajzi Múzeum, PTE Kommunikációs Tanszék, Budapest, Pécs, 2000, 8. (7–22.)

¹⁰ Marc Augé: *Nem-helyek (Bevezetés a szürmodernitás antropológiájába)*. Műcsarnok, Budapest, 2012.

¹¹ Niedermüller Péter: *Városi turizmus. Történelem, művészet, egzotikum*. In: Turizmus és kommunikáció. Tanulmányok. Tabula Könyvek I. Néprajzi Múzeum, PTE Kommunikációs Tanszék, Budapest, Pécs, 2000, 31–38.

¹² Csillag Gábor: „Képek és képtelenségek.” – *valóságábrázolás határai a turisztikai képi emlékekben*. In: Helye(in)k, tárgy(in)k, képe(in)k. A turizmus társadalomtudományos magyarázata. Tanulmányok. Tabula Könyvek 5. Szerk.: Fejős Zoltán, Szijártó Zsolt. Néprajzi Múzeum, Budapest, 2003, 73–80.

¹³ Ruffy Péter: *Hazánk szíve Budapest*. Ill.: Würtz Ádám. Móra, 1968, 1975, 1977, 1980, 1982.

elsősorban ismeretterjesztés volt, a hetvenes években országosan használták a honismeret oktatási segédanyagaként. Würtz népszerűségét jellegzetes rajzstílusának köszönhetette, amelyben könnyeden ötvözte a klasszikus forma- és arányrendet a modern hatást keltő vázlatos vonalrajzzal és az arra ráhelyezett élénk, foltszerű színhasználattal. A *Hazánk szíve Budapest* kezdő, belső borítóján a Városliget madártávlati képe jelenik meg, a város olyan helyeként, amely a gyerekek számára is szórakozást nyújt. Záró, belső borítójára a főváros vázlatos térképét helyezték, kiemelve a hidak nevét és néhány objektumot, köztük Budán a Várat és a Gellért-hegyet, Pesten a Parlamentet, Bazilikát, Csepelt, Városligetet és a Népstadiont. Rajzán Würtz kettős nézőpontot alkalmaz: a kanyargó utakat felülről, a kiemelt épületeket legjellemzőbb nézetükből, oldalról mutatva. Würtz kettős nézőpontja lehetővé teszi, hogy a térkép absztrakt hálózatában konkrét tájékozódási pontokat helyezzen el. Ezek a tájékozódási pontok leggyakrabban műemlékek, kulturális célú épületek, bár ezúttal a kor ideológiájának megfelelően a szocialista iparosodást reprezentáló Csepel-sziget gyárnegyede és a Népstadion is bekerül a legfőbb támpontok közé. Ruffy Péter könyve azonban elsősorban a város történeti múltjának bemutatására törekszik, ennek megfelelően a rajzok is a kulturális emléktárház felelevenítését szolgálják.

Würtz Ádám kötete nem sokkal azt követően jelent meg, hogy a hatvanas évektől a Párizsban élő Miroslav Šašek világvárosokat bemutató kötetei sikert arattak.¹⁴ A hazai és a nyugati könyvkiadás eltérő törekvéseit jól érzékelteti, hogy Šašek útikönyve igen kevés szöveggel kísérve, pusztán lendületes grafikái révén, nagy léptékű térábrázolásokkal és sok humorral fűszerezve kalauzolja át nézőit a nagyvárosok utcáin, nem kizárólag azok nevezetességeire koncentrálva, hanem inkább a személyes benyomásoknak adva teret. Šašek által képviselt humoros, blikkfangos hangot képviselt, amelyet újabban Salvatore Rubbino városkönyvei visznek tovább nagy sikerrel.¹⁵ Šašek számos útikönyvet írt és rajzolt gyerekeknek, beutazta a világot, hogy személyes benyomásokat gyűjtsön a nagyvárosokról – de emigráns lévén, szülőhazájába, Csehszlovákia és Kelet-Európába sosem jutott el. Ezt a hiányt pótolja a prágai Baobab Kiadó várostörténeti sorozata. Első kötete (*To je Praha – This is Prague*) Michaela Kukovičová rajzaival kísérve a hatvanas évek kötetlen, humoros hangvételét folytatja, bolondos kollázsokkal, dadaista jellegű rajzokkal elevenítve fel a cseh főváros jellegzetes helyeit és történeti múltjának szereplőit.¹⁶ A sorozat folytatásaként jelent meg Tereza Řičanová Isztanbult bemutató könyve, amely a török főváros kulturális sokszínűségére, a szokások, viseletek,

Würtz Ádám: Városliget. Ruffy Péter: *Hazánk szíve Budapest*. Ill.: Würtz Ádám. Móra, 1968.

foglalkozások, hétköznapiak másságára helyezi a hangsúlyt.¹⁷ Řičanová festményeinek színpompás stílusa képes megidézni a közel-keleti nagyváros egész nyüzsgő, tarka világát. A Baobab sorozatának harmadik kötete pedig Jeruzsálemben kalauzolja el, Stanislav Setinský szakszerűen pontos és festőien intenzív illusztrációival kísérve.¹⁸ Szintén a progresszív szemléletű kortárs példák közé tartozik a pozsonyi Monokel kiadónál megjelent album (*Bratislava - Čarovná metropola*), amely a történeti műemlékeken túl a nagyváros mindennapi tereibe is elkauzolja néző-olvasóját.¹⁹ A fővárosokat (nagyvárosokat) bemutató képeskönyvek mára a gyerekkönyv piac önálló típusát alkotják, kelendőségüket a turizmus iparága is gerjeszti, hiszen az ilyen típusú kötetek hasznosnak bizonyulnak az utazó szülőket kísérő gyerekek számára. A világjáró gyerekek érdeklődésére tart számt a világ fővárosait bemutató képeskönyv, amely Olaszországból az Egyesült Államokba, Thaiföldre és a japán fővárosba is elvezeti olvasóit.²⁰

A Budapestről gyermekeknek szóló idegenforgalmi kézikönyvek jellemzően a rendszerváltás után szaporodtak meg. Ezek a vidékről a fővárosba érkező kisgyermekeknek vagy a külföldről hazánkba látogató turistáknak kívánnak eligazítást nyújtani. 1992-ben

¹⁴ Miroslav Šašek (1916–1980) *This is Paris* című kötete 1959-ben jelent meg, a városkönyvek utolsó, nyolcadik darabja pedig 1962-ben.

¹⁵ Első kötete: Salvatore Rubbino: *A Walk in New York*. Candlewick, 2009, Uő: *A Walk in London*, 2012; *A Walk in Paris*. 2015.

¹⁶ Olga Černá, Michaela Kukovičová: *To je Praha*. Baobab, Prága, 2015.

¹⁷ Tereza Řičanová: *To je Istanbul*. Baobab, Prága, 2018.

¹⁸ Stanislav Setinský: *To je Jerusalem*. Baobab, Praha, 2019.

¹⁹ Michal Hvorecký, Simona Smatana: *Bratislava - Čarovná metropola*. Monokel, Pozsony, 2019.

²⁰ Taraneh Ghajar Jerven, Nik Neves, Nina de Camargo: *Capitals: Visit the World's Capital Cities! Blueprint Editions*, London, 2018.

Kárpáti Tibor: A Kéményseprő-ház a Bródy Sándor utcában
Budapest off. Kortárs novellák. Tilos az Á Könyvek, Budapest, 2018.

a Móra kiadásában látott napvilágot Janikovszky Éva *My Own Budapest Guide* című kötete.²¹ A gazdagon illusztrált zsebkönyv célja a magyar kultúra jellegzetességeinek, az ország legfőbb látványosságainak bemutatása volt. Fotóreprodukcióit Sajdik Ferenc könnyed rajzai kísérik, szerencsésen kiegészítve a fényképek tárgyyszerű leírásait. A karikatúrák hangvételével rokon szélrajzai, karakterei humorral teszik vonzóvá a kelet-európai várost, összegeznek összetett történelmi situációkat (mint a törökök európai összefogással történt kiűzését) vagy rögzítenek városképi jellegzetességeket (mint a budavári barlangrendszert).

A fővárosra mint kulturális emlékműre fókuszál a két múzeumi egér kalandjait tovább szövő *Bolyongások Budapesten*.²² A Rácz Nóra által életre keltett művészetkedvelő egernek sajátos nézőpontból tekintenek a városra, ahogy maguk is megfogalmazzák: „Nem emlékműveket és turistalátványosságokat nézünk, hanem a részletekre koncentrálnunk.” Az apró lények sajátos nézőpontjából tehát nem a Lánchíd, hanem annak oroslánjai érdekesek. A budapesti épületek díszítőelemeiről készült fotók a részletekre irányítják a figyelmet, tudatosan városi sétára ösztönözve, teret adva az egyéni felfedezés

örömeinek is. Mindeközben műemléki, építészettörténeti fogalmakat tisztáz, bővíti az érdeklődő gyermek mitológiai és ikonográfiai ismereteit. A kötet legfőbb érdeme, hogy túllép a megszokott műemléki szemléleten, amely a város kulturális arculatát adott épületek kiemelésével rajzolja meg, helyette azt sugallja, hogy Budapest olyan nagy múltú kincsestár, amely minden figyelmes szemlélő számára új meglepetéseket tartogat. A személyes felfedezés, az egyénileg megformált városkép szabadsága ez, amely bő mozgásteret enged a sajátos módon fókuszáló gyermeki figyelem számára is.

Az idegenforgalmi bédekkerek hagyományát a fiatal olvasókat megcélözva hasznosította Tittel Kinga 2016-ban megjelent *Mesélő Budapestje*, amely máig tartó sikerét változtatás nélkül összeállított, frappáns szövegeinek köszönheti, ezek a tényszerű ismereteket olvasmányos stílusban megfogalmazott érdekességekkel egészítik ki. A netes böngészéshez szokott fiatal olvasó befogadói attitűdjéhez igazított rövid szöveget Kecskés Judit grafikailag letisztult, az összefüggéseket világosan érzékeltető térképei kísérik.²³ Az összeszokott szerzőpáros az elmúlt években újabb kötetekkel sorozattá bővítette a sikeres vállalkozást; ezek a főváros Várnegyedét, hídjait, miniszobrait és zenei vonatkozásait szemléltetik.

Szintén önálló könyvcsaláddá bővült Bartos Erika *Brúnó Budapesten* ciklusa. A sorozat 2017-től megjelent hat kötete Buda tornyait, hegyeit, a pesti belvárost, a Duna szigeteit, hídjait és a főváros környékét mutatja be.²⁴ A képeskönyvek rövid szövegekkel kísért illusztrációi elsősorban a műemlékek bemutatására koncentrálnak, de a főszereplő kiránduló család a gyerekek számára érdekes helyeket, játszótereket, kilátókat is meglátogat. Az eredeti végzettségét tekintve építész illusztrátor a műemlékek pontos és szabatos rajzát nyújtja, az architektúrákat személyessé tevő életképi epizódokkal egészítve ki. A műemlékek mellett a kötetekben szerepet kapnak a közlekedési eszközök és ünnepi események is. Erényei közé tartozik, hogy a közkedvelt turistalátványosságok mellett kevésbé ismert helyszínekre is elvezet, így például a Népligetbe, a Naplás-tó környékére vagy a Budakeszi Vadasparkba. A Nagy-Budapest évforduló vonatkozásában különösen fontos, hogy Bartos külön kötetben kalauzolja el olvasóit a főváros környékére, így az ócsai láperdőbe, a zsámbéki templomromhoz, az érdi minarethez vagy a biatorbágyi vasúti hídhoz. Az ismeretterjesztő képeskönyvnek nívós példaként említhető még Foki Péter Dusik Móni rajzaival kísért városkalauza.²⁵ A jól ismert műemlékek (Bazilika, Hősök tere) helyszíneit az illusztrátor gyerekszerep-

²³ Tittel Kinga: *Mesélő Budapestje*. Ill.: Kecskés Judit, Kolibri, Budapest, 2016; Újabb kötetek: *A Várnegyed titkai*, 2019; *A Duna kincsei*, 2020; *Kilátók és miniszobrok*, 2021; *Zenélő Budapest*, 2025.

²⁴ A sorozat és a kapcsolódó projektek (filmek, foglalkoztató könyvek, színezők, társasjátékok) részletes ismertetése a szerző weboldalan: <https://www.bartoserika.hu/aktualis/bruno>

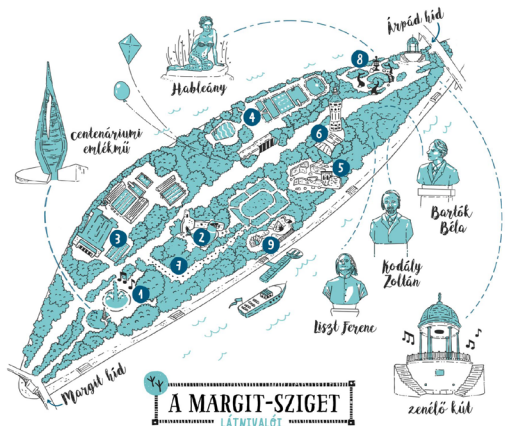
²⁵ Foki Péter: *Budapest. Városkalauz kicsiknek, nagyoknak és még nagyobbaknak*. Ill.: Dusik Móni. Magánkiadás, Budapest, 2018.

²¹ Janikovszky Éva: *My Own Budapest*. Ford.: Szász Elizabeth. Ill.: Sajdik Ferenc. Móra, Budapest, 1992.

²² Mészáros János, Jánosi-Halász Rita, Entz Sarolta: *Bolyongások Budapesten*. (Két egér kalandjai.) Ill.: Rácz Nóra. Aula.info, Budapest, 2009.

lőkkal, állatalakkal és meseszerű részletekkel teszi vonzóbbá.

Minden főváros utcaképében történeti korok sokasága rétegződik egymásra, ezek a terek a múlt organikus emlékműveként is olvashatók. A gyerekeknek szánt képes várostörténet kiváló kortárs példája Laura Carlin, az idei Bolognai Nemzetközi Könyvásáron is díjazott London történetét bemutató képeskönyve.²⁶ A magyar főváros múltbeli képe viszonylag kevés teret kap a kortárs könyvek illusztrációiban. Gimesi Dóra *Amikor mesélni kezdtek a fák* című kisregényének szereplője a nagyszülőikkel barangol a Városligetben, felidézve a park történeti múltját.²⁷ Rofusz Kinga illusztrációi kivételes erővel jelenítik meg a régmúltat, a századforduló zsakettes, sétatálcás sétálóit, az egykori Sugárúton galoppozó lovasokat és kerekező biciklisek sorát, a műjégpálya korcsolyázóit, vagy a közelmúltból a szocializmus időszaka előtt a Dózsa György úti május elsejei felvonulások jelenetét. Békés Rozi Molnár Ferenc klasszikusának, a Pál utcai fiúk kisregény illusztrációiban a századfordulós Józsefváros miliójét jeleníti meg.²⁸ Másként vezeti be az ismert helyek múltjába fiatal olvasóit Nemes Anita, aki az óbudai Kiscelli Múzeumról szóló foglalkoztató könyv rajzain, a múzeum gyűjteménye kapcsán mutatja be a régi mesterek műhelyeit díszítő cégtáblákat, egy réti patika enteriőrjét vagy a századfordulós Pest-Buda Gellért-hegyről nyíló panorámáját.²⁹

Tittel Kinga térképe a Margitszigetről
Mesélő Budapest. III.: Kecskés Judit, Kolibri, Budapest, 2016.

Dusik Móni illusztrációja
Foki Péter: Budapest. Városkalauz kicsiknek, nagyoknak és még nagyobbaknak. Magánkiadás, Budapest, 2018.

²⁶ Laura Carlin: *London: A History*. Walker Books, London, 2024.

²⁷ Gimesi Dóra *Amikor mesélni kezdtek a fák*. Ill.: Rofusz Kinga, Pagony, Budapest, 2024.

²⁸ Molnár Ferenc: *Pál utcai fiúk*. Ill.: Békés Rozi. Scolar, Budapest, 2023.

²⁹ Varga Viola: *Barangoló a Kiscelli Múzeumban*. Ill.: Nemes Anita. Budapesti Történeti Múzeum, Budapest, 2017.

AZ ISMERŐS VÁROS

Schmal Róza: Kőbánya-Kispest
Schmal Róza: Budapesti böngésző. Kolibri, Budapest, 2012.

A kisgyermek városképe élményalapú, emocionálisan meghatározott. Az ő szubjektív nézőpontjából csak a számára fizikailag megtapasztalt tér valóságos, centrumát a lakóhely és az általa bejárt közösségi terek (óvoda, iskola, játszótér) alkotják. Ezen a szubjektív térképen egyáltalán nem biztos, hogy szerepel az Országház, és meglehet, hogy Csepel vagy Pestszenterzsébet a világ közepe, és nem a történelmi belváros. A térérzékeléssel kapcsolatos vizsgálatok rámutattak arra, hogy térbeli tájékozódásunk két pilléren nyugszik: a külső hatásokat, tapasztalatokat rendező kognitív térképen, valamint a megszerzett tudás személyes előhívását jelentő mentális térképen.³⁰ A kettő egymásra hatásából egy napról-napra változó, dinamikus képződmény jön létre, amelyet változó utak, határvonalak, csomópontok, övezetek, „jó és rossz helyek” alkotnak.³¹ A kisgyermek által megélt városkép nyilvánvalóan elsősorban a személyes élményekből táplálkozó szubjektív, mentális elemekből rajzolódik ki. Ám ez ritkán kap helyet a kulturális sémákban gondolkodó útikönyvekben. Pedig napjaink kortárs művészetének egyik izgalmas témája a „pszichogeográfia”. Ahogy Hornyik Sándor fogalmaz, a Google Earth korában a térkép kikerült „a leképezés objektivitásának kényszerű törvénye alól” és átkerült a művészetbe.³² 2010-ben a Centrális Galéria *Szubjektív Budapest Tér-Kép* címmel rendezett kiállítása is jelezte ezt az érdeklődést. Albert Ádám, Gróf Ferenc, Navratil Judit, Gerhes Gábor vagy Szolnoki József munkái a térképet mint a látható és megélt világ személyes értelmezésének egyik lehetséges vizuális eszközt gondolják újra.

A *Benjamin Budapesten* című kötet sikeresen valósította meg a szempontváltást azáltal, hogy illusztrációként gyerekrajzokat használt. Egyedül Benjamin visszatérő

30 Garda Veronika: *A szubjektív térérzékeléssel kapcsolatos vizsgálatok elméleti háttere és alkalmazási területei*. Tér és Társadalom, 23, 2009/1, 43–53.

31 Kevin Lynch: *The Image of the City*. Cambridge, 1960. – Idézi: Garda i. m. 48.

32 Hornyik Sándor: *A térképész tekintete. Kultúrákritikai geográfia ma Magyarországon*. <http://meonline.hu/vizualis-kultura/a-terkepesz-tekintete/>

alakja felnőtt grafikus által megformált, a többi rajz fővárosi iskolások munkája.³³ A gyermekrajzok sajátos, összevont perspektívájukkal az épületek és helyek legfőbb jellegzetességeit emelik ki. Éppen tömörítő, szubjektív nézőpontjuk teszi őket hitelessé, amely a monumentális látványosságoknak is képes kihangsúlyozni a kisgyermek által megélhető aspektusait. Az élményközpontú látásmód jellegzetes példája a Gellért-hegy ábrázolása, ahol a hegy monstrumából a rajzoló csak két jellemzőt emel ki: a felnőtt-világ számára szimbolikus jelentőségű, vizuálisan meghatározó Szabadság-szobrot és a gyermeki élményvilágban fontos óriáscsúzdákat. A válogatás másik nagy erőnye, hogy az emblemikus műemlékek mellett egyenlő súllyal szerepelnek a gyermeki élményvilág számára fontos nagyvárosi élmények, így a Görzenál vagy a Csodák Palotája.

Valamelyest a gyerekrajz szimbólumalkotó metódusát követik Bátki László *Budapest gyerekekkel* illusztrációiként közölt festményei.³⁴ Az informatív programtárnak műfajából adódóan nincs története, sem főhőse, így képei az egyes helyekhez kötődő képi asszociációkat formálja meg. Bátki színes, pasztózus olajképein emblemikus tömörséggel, naiv stilizálással kapnak formát monumentális műemlékek éppúgy, mint egy libikóka vagy egy sütemény. Világosan követhető, a lényegre szorítkozó térképein a már ismert tárgyak és helyek piktogramjai térnek vissza.

Míg a Benjamin-könyvek szándékuk szerint a gyermekek saját használatára készültek, utóbbi inkább szülőknak szánt kézikönyv. Átgondolt módon meghatározott célközönséghez szól Szolga Zsófia *A pesti zsidónegyed* című kötete is, amely kifejezetten a városban, illetve az adott negyedben élő gyerekeket kívánja arra serkenteni, hogy tudatosabban éljék meg saját környezetüket.³⁵ A pécsi KultúrAktív Egyesület által „Tiéd a város” címen kiadott, példaszerű könyvsorozat részeként megjelent kötet a várost olyan komplex, organikus egységnek tekinti, amely nem írható le pusztán kulturális hagyományaival, építészeti örökségével.³⁶ A könyv a negyed történeti múltja, műemléki öröksége mellett egyenlő súllyal tárgyalja környezeti, ökológiai viszonyait, intézményrendszerét, infrastruktúráját, szórakozó helyeit és multikulturális jellegét. Mindennek olyan korszerű grafikai megjelenítéssel ad formát, amely kép-szöveg egyenrangú viszonyán alapszik, és ahol a különféle információs blokkok és interaktív elemek az internethez hasonló struktúrába szerveződnek. Nosek Mimma naiv, ám pontos rajzai lemondanak a város grandiózus panorámájáról, ehelyett a látvány élményszerű, töredékes, ám impulzív megragadására töreksenek. Ennek a „benne élő” városképnek

³³ Kelemen Anikó: *Benjamin Budapesten. Kalauz gyerekeknek*. Benjamin Guides, Budapest, 2006; Hasonló céllal készült, ám képileg kifejezetten silány: Rékai Kati: *The adventures of Mickey, Taggy, Puppo and Cica, and how they discover Budapest. A fairytale, travel guide*. Telekép, Budapest, 2001.

³⁴ Farkas Zoltán, Sós Judit, Mészáros Mária: *Budapest gyerekekkel*. Ill.: Bátki László. JEL-KÉP, Budapest, 2007.

³⁵ Szolga Zsófia: *A pesti zsidónegyed gyerekeknek*. Ill.: Nosek Mimma. KultúrAktív Egyesület, Pécs, 2013.

³⁶ Sebestyén Ágnes, Tóth Eszter: *Pécs gyerekeknek*. Ill.: Sirály Dóri. KultúrAktív Egyesület, Pécs, 2010.

egyaránt részei a biciklisták, a kutyasétáltatók vagy a galambok. *A pesti zsidónegyed* a fővárost nem kötött, történelmi-kulturális tananyagként láttatja, hanem szociokulturálisan változó organizmusként, amelynek sajátos arculatát végső soron mégiscsak a (gyermeki) szemlélő rajzolhatja meg.

Az 1950-es bővítéssel létrejött Nagy-Budapest olyan belvárostól távoli kerületeket is magába foglal, amelyek fővároshoz kötődő identitása csak hosszabb idő elteltével alakult ki. Ezek a városrészek távol esnek a turisztikailag kiemelkedő belvárosi látványosságok körén, ezért képi reprezentációjuk is ritkább. Schmal Róza 2012-ben megjelent *Budapest bönghésze* úttörő volt e téren, hiszen olyan helyeit is megjelenítette a fővárosnak, amelyek kívül esnek a hagyományos turista útvonalaktól.³⁷ Így például ellátogatunk Kőbánya épülő közlekedési csomópontjába, ahol a nagyváros olyan jellegzetes figurái is feltűnnek, mint a hajléktalanok. A város itt nem kirakat, hanem természetes élettér, ami zsúfolt, harsány, olykor visszataszító vagy szomorú lehet.

A pécsi *Tiéd a város* sorozat újabb köteteiben a főváros kevésbé reprezentált kerületei is szerepet kapnak, olyan kerületek, melyeknek egy részét épp a Nagy-Budapest koncepció révén csatoltak a fővároshoz. A kiadó bevallott célja, hogy a gyerekeket szűkebb életterük megismerésére ösztönözzék, identitásukat a kerületi hagyományok megismerésével erősítsék.³⁸ Az egyes kötetek felépítése a műfajon belül is példaszerrűen átgondolt és komplex: az épített és kulturális örökség mellett kitérnek a földrajzi, ökológiai jellemzőkre, a közlekedésre és a közösségi szolgáltatásokra. Műfajukat tekintve ismeretterjesztő könyvek, amelyeket a kisiskolás olvasókra szabott feladatok tesznek interaktívvá. Remsey Dávid illusztrációival kísérve jelent meg Ferencváros, Pestszentlőrinc – Szentimre és Újbuda bemutatása, legújabbban pedig Mihályi-Geresdi Zsófia rajzaival a kertvárosi kerületek (Cinkota, Mátýásföld, Sashalom, Árpádföld és Rákosszentmihály) *Kertváros gyerekeknek* című kötet.³⁹

A gyerekek városra tekintő nézőpontja a szó átvitt és szoros értelmében is alulnézeti. Nemcsak életkorukból fakadó méretük okán, hanem figyelmük fókusza révén is. A gyerekek városképének középpontjában nem a történelmi örökség áll, hanem a természetes életterük, az őket foglalkoztató különös vagy furcsa dolgok sora. Ezen helyek képi reprezentációja ritka és merész jelenség a gyerekkönyvek illusztrációi között.

A hétköznapi város nyüzsgő élménye viszonylag kevés könyvben kap arcot.

Például a gangos bérház, amely a város egyik építészeti jellegzetessége, s egyúttal több százezer lakójának mindennapjait is meghatározó léttér Kun Fruzsina *Sárkány a lépcsőházban* vagy Molnár Jacqueline *Belvárosi gyümölcsök* kötetének képein ölt karakteres formát.⁴⁰ A nagyvárosok jellegzetes élettereinek másik, ritkán reprezentált típusa a lakótelep. Takács Mari Bátty András Mirka című meséjéhez készült illusztrációin a főhős kislány környezetében megjelennek a tízeletes panelek is.⁴¹ Nemes Anita *Fess Budapest* című kötete különös műfajú, kifestő könyv. Mint ilyen, elegáns fekete-fehér vonalrajzokba foglalja a város látványosságait. A várost felfedező utazó pedig a színezés által is magáévá teszi a megjelenített színtereket. Különlegessége, hogy a szokványos műemléki színhelyek mellett lapjain helyet kapnak a budapesti fürdők, gangos házak, a budai hegyek és a cukrászdák is.⁴² Rádai Andrea meséjében a Margitszigeten élő Rókaszolt barátaival egy üres gyártelepre is ellátogat.⁴³ A romok, elhagyott gyáregületek olyan terek, amelyek a kiskamaszok fantáziáját gyakran foglalkoztatják. Marc Augé terminológiájával élve, ezek tipikus *nem-helyek*, személytelen, identitás nélküli terek, amelyek vonzereje éppen abból ered, hogy kívül esnek a tömegturizmus kanonizált terein.⁴⁴ Ilyen helyek jelennek meg Kárpáti Tibor fekete-fehér pixeles kompozícióin is, a Pagony Kiadó *Tilos az Á* sorozatában megjelent *Budapest off* novelláskötet illusztrációiként.⁴⁵ Kárpáti pixelekből szerkesztett, síkgeometrikus alakzatai a kétezres évek elején kezdték meg világhódító útjukat. 2006-tól Kárpáti több száz újságrajza jelent meg a tervezőgrafika terén is irányadó *The New Yorker* magazinban.⁴⁶ New York-i életképein már alkalmazta azt az „alulnézeti” perspektívát, ami a messziről érkező turista sajátja, akinek a felhőkarcolók ablakait tisztítók éppoly érdekesek, mint a metró aluljárók titkos élete. Az amerikai életképek elevenségét és finom humorát Budapest-képeire is átplántálta, bár ezeken a főszerepet a nagyváros architektúrája alkotja. Ám pixelgrafikáin a műemléki panorámák mellett feltűnik a Wekerle-telep jellegzetes házsora, a panelek monoton tömbjei vagy a pesti belváros bérházainak málladozó homlokzata is.

Újabbban számos Budapestről szóló gyerekkönyv mutatja be a zöldülő várost, helyet adva a gyerekek számára ismerős parkoknak, ligeteknek, játszótereknek. Ezek közé tartozik a Margitsziget, a Városliget, az Állatkert, a Gellérthegy csúszda-park, a budakeszi

37 Schmal Róza: *Budapesti bönghészö*. Kolibri, Budapest, 2012

38 A sorozat ismertetését lásd: <https://kulturaktiv.hu/tevekenysegek/kiadvanyok/> - A sorozatban Budapest mellett Veszprém, Sepsiszentgyörgy, Pécs, Paks, Eger, Brassó, Biatörbágy városát bemutató kötetek is megjelentek.

39 Izápy-Tóth Nikolett: *Ferencváros gyerekeknek*. III.: Remsey Dávid. KultúrAktív Egyesület, Pécs, 2017; Rozgonyi Sarolta – Tóth Eszter: *Pestszentlőrinc-Pestszentimre gyerekeknek*. III.: Remsey Dávid. KultúrAktív Egyesület, Pécs, 2019; Rozgonyi Sarolta – Tóth Eszter: *Újbuda Gyerekeknek*. III.: Remsey Dávid. KultúrAktív Egyesület, Pécs, 2023; Csúrné Sarbak Klára: *Kertváros gyerekeknek*. III.: Mihályi-Geresdi Zsófia. KultúrAktív Egyesület, Pécs, 2024;

40 Kun Fruzsina: *Sárkány a lépcsőházban*. Naphegy Kiadó, Budapest, 2008; Lackfi János: *Belvárosi gyümölcsök*. III.: Molnár Jacqueline. Pozsonyi Pagony, Budapest, 2015.

41 Bátty András, Takács Mari: *Mirka, avagy hogyan kell szeretni*. General Press, Budapest, 2012.

42 Nemes Anita: *Fess Budapest!* Premier Press, Budapest, 2016.

43 Rádai Andrea: *Róka Zsolt a Margitszigeten*. III.: Sipos Fanni. Pagony, Budapest, 2023.

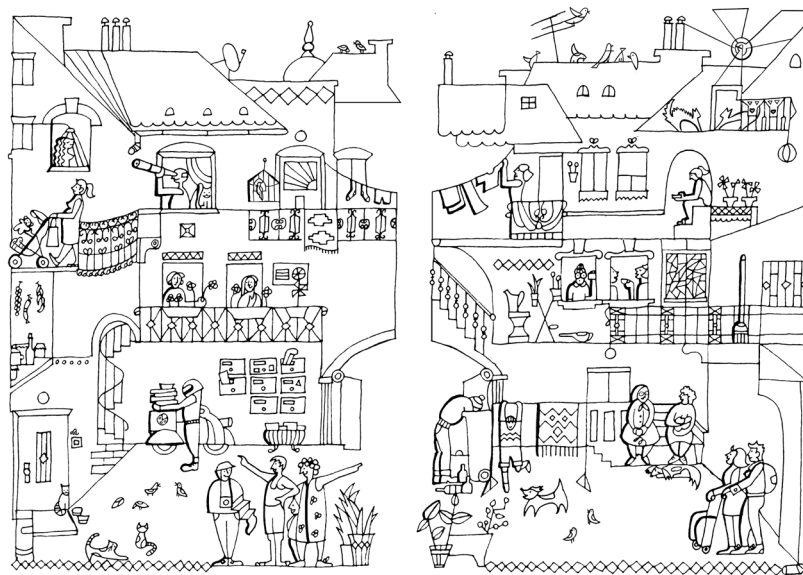
44 Marc Augé: *Nem-helyek (Bevezetés a szürmodernitás antropológiájába)*. Műcsarnok, Budapest, 2012.

45 *Budapest off*. Illusztrálta: Kárpáti Tibor. Tilos az Á Könyvek, Budapest, 2018.

46 E rajzokból a Symposium kiadásában is megjelent egy kötete: Tibor Kárpáti: *America NYC*. Symposium 71. Visual Culture – America, 2018/2019

Vadaspark vagy a budai hegyek kirándulóhelyei. Bartos Erika Brúnója mindezen helyeket bejárja, a budai hegyeknek pedig külön kötetet szán. Egervölgyi Lilla madár-főszereplői szintén átsuhannak a város parkjai és erdői fölött, így jutnak el a svábhegyi csillagvizsgálóba, a Normafához, és elrepülnek a János-hegyi kilátó fölé.⁴⁷ Nagy Norbert *Lámpaoltó Pöttös néni* című kötethez készült illusztrációin a főhősök olyan, a gyerekek által jól ismert, ám ritkán ábrázolt helyeken is megjelennek mint a Római-part vagy a Fűvészkert.⁴⁸ Nemes Anita egyik „barangoló füzet” a Kiscelli parkba vezet, budapesti kifestőjében pedig helyet kap a városligeti jégpálya, a budai hegyek kiránduló helyei, a gyermekvasút és a libegő is.⁴⁹ Schmal Róza 2012-ben kiadott böngészője pedig olyan mára elveszett helyeket is megörökít, mint a Városligetben lebontott Vidámpark és Közlekedési Múzeum.⁵⁰

Nemes Anita: Pesti gangok
Nemes Anita: Fess Budapest! Premier Press, Budapest, 2016.

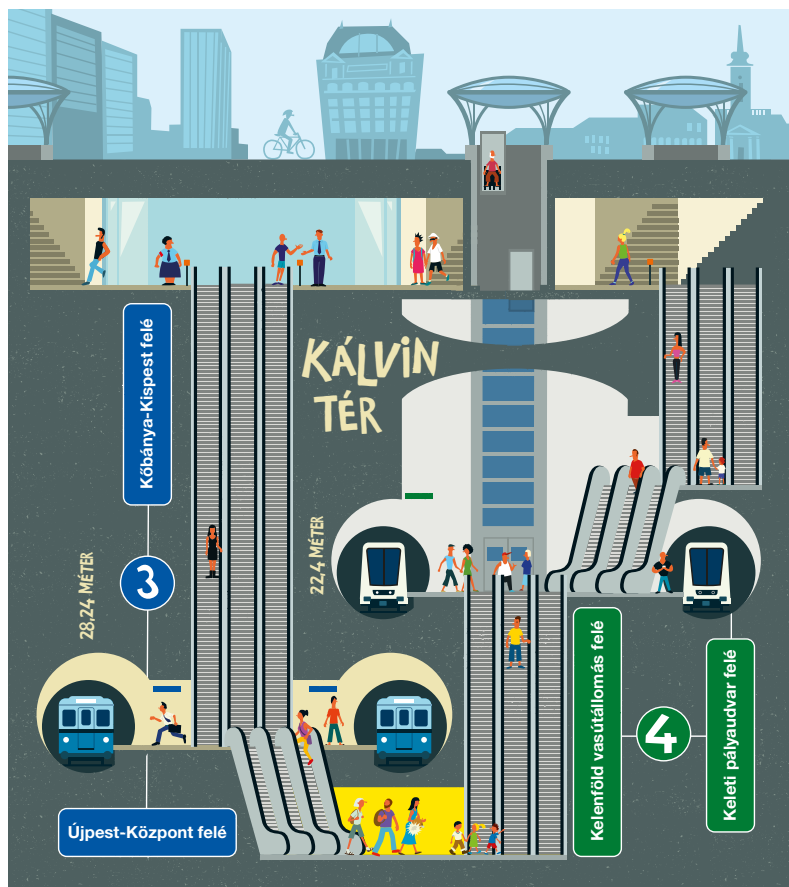
47 Trogmayer Éva, Egervölgyi Lilla: *Frida és Gubanc Budapest*. Ill.: Egervölgyi Lilla, HVG, Budapest, 2022.

48 Kiss Noémi, Nagy Norbert: *Lámpaoltó Pöttös néni*. Ill.: Nagy Norbert, Pagony, Budapest, 2018.

49 Varga Viola, Nemes Anita: *Barangoló a Kiscelli Parkerdőben*. Ill.: Nemes Anita, Budapesti Történelmi Múzeum, 2021.

50 Schmal Róza: *Budapesti böngésző*. Kolibri, Budapest, 2012.

UTAZÓ VÁROS

Baranyai (b) András: A Kálvin tér közlekedési sémája
Gévai Csilla: Amíg zötyögünk. Pagony, Budapest, 2014.

A közlekedési eszközök változatos arzenálja a nagyvárosok látványának, akusztikus élményének és térbeli tapasztalásának meghatározó összetevője. Egy kisgyermek számára kalandos élményt jelent a nagyváros változatos, eddig ismeretlen járműveinek kipróbálása. A metropolizok mechanizált képe jellemzően a századelő avantgárd festészetében fogalmazódott meg, a futurizmus majd a húszas évek új tárgyias és art deco irányzatai a nagyvárost gyakorta ábrázolták gigantikus masinaként.⁵¹ Az olasz futuristák extatikus, majd a német új tárgyiasság alkotóinak infernális városképe mellett a két világháború között kialakult a nyugati metropoliz gépezetét dicsőítő reprezentációs hagyomány. Jellemző példái ennek Fernand Léger 1919-ben készült monumentális *A város* című képe vagy Piet Mondrian a negyvenes években New York által ihletett *Boogie-woogie Broadway* című munkája. Mondrian az absztrakció határán egyensúlyozó, minimalista látásmódját a hatvanas évek meghatározó grafikus, Saul Bass alkalmazta képekönvire. Az amerikai Bauhausból induló és New Yorkban dolgozó Bass 1962-ben megjelent kötete, a *Henri's walk to Paris* a jelenségek emblémává lecsupaszított formájával idézi meg a nagyvárosba csöppent kisfiú vándorlását.⁵² Az ezredvégen ismét reneszánszát élő vektoros grafikák némiképp a hatvanas évek „hard-edge” absztrakciójának szellemében fogantak. Ezt példázza Christoph Niemann *Subway* című könyve, amelynek illusztrációi a közlekedési infografika egyenes ági leszármazottai.⁵³ Az infografikák letisztult, geometrikus formanyelvét használta Emiliano Ponzi a new york-i metró bemutató képekönvire is. A MOMA megrendelésére készült album nem kizárólag a közlekedés iránt érdeklődő gyerekeknek érdekes, hanem művészi értékű grafikai albumként a felnőtt nézők érdeklődésére is számot tarthat.⁵⁴

⁵¹ Eberhard Roters: *Die Strasse*. In: Ich und Stadt. mensch und Grossstadt in der deutschen Kunst des 20. Jahrhunderts. Hsg.: Eberhard Roters, Berhard Schulz. Berlinische Galerie, Berlin, 1987, 35–58.

⁵² Leonore Klein: *Henri's walk to Paris*. Ill: Saul Bass. New York, 1962.

⁵³ Christoph Niemann: *Subway*. Greenwillow Books, 2010.; Hasonló képei világot teremt: Dan Yaccarino: *Count 1,2,3 on the Subway*. Knopf Books for Young Readers, 2014.

⁵⁴ Emiliano Ponzi: *The Great New York Subway Map*. MoMA, New York, 2017.

A Budapestről szóló gyerekkönyvekben újabban mind nagyobb teret kapnak a város közlekedését bemutató illusztrációk. Pásztohy Panka *Pesti meseje* igen életszerű nézőpontot választ, amikor a fővárosban lakó nagymamához érkező unoka szemszögéből mutatja be a nagyvárost.⁵⁵ Az óvodás korú kislány érdeklődését különösen a városi járművek kötik le: a pályaudvar hatalmas épülete, a jellegzetes sárga villamos, a jegykezelő automata és a kissé félelmetes mozgólépcső a metróban. A városi sétát ezek a találkozások teszik emlékezetesen kalandossá.

Gévai Csilla könyve, az *Amíg utazunk*, egy Budapestre érkezett eszkimó kislány látogatása apropóján mutatja be a város közlekedését.⁵⁶ A közlekedés elvont témáját a karakteresen megformált szereplők utazása révén hozza közelebb. Műfaját tekintve a kötet hibrid, narratívába ágyazott ismeretterjesztő történet, csak ezáltal nem a város műemlékeinek, hanem közlekedési eszközeinek leírása áll a középpontban. Baranyai (b) András vektoros grafikáin az ábrázolások többféle típusával él párhuzamosan: egyaránt nyújt áttekintő városi panorámát (a Gellért-hegyről vagy a Moszkva térről), tárgyszerű, leíró rajzot az egyes járművekről, s mindezek mellett zsánerképeket a szereplők hétköznapijairól. Ezek mellé járulnak azok a vonalrajzok, amelyek a látogató kislány saját élményeit feldolgozó rajzait imitálják. Baranyai tiszta vonalrajzú, vektoros grafikái egyaránt alkalmasak a szereplők határozott karaktereinek megformálására és tárgyszerű ismeretek közlésére, legyen az az áramsdedők tipológiája, a jegytípusok bemutatása vagy a metró működésének folyamatábrája. A korrekt tárgy-leírást némi karikatúrisztikus, retró-ízsel ötvöző rajzstílusa igen népszerűvé vált a hazai gyerekkönyvek körében, és jól mutatja a tervezőgrafikai gondolkodás térhódítását a hazai illusztrációs piacon.⁵⁷

Szinval Dániel villamosról és metróról szóló képekgyűjteményei az idősebb korosztály járműveiről írást érdeklődő olvasóit célozzák meg.⁵⁸ Könyve történeti, műszaki érdekességekre is kitér, rajzai pedig úgy adják a járművek és csomópontok műszakilag pontos leírását, hogy a látványt grafikailag művészi igényű eszköztárral ábrázolják. Különleges színvilágú rajzai között akadnak eleven városi életképek is, köztük például a 4-6-os villamos Jászai Mari téri megállóját ábrázoló vagy a jármű utazóközönségét bemutató illusztrációk.

A budapesti közlekedés különleges járművei is szerepet kapnak olykor az illusztrációkban. Bartos Erika Brúnója a legkülönbözőbb járműveken utazza be a várost, így képei

között megjelennek a dunai hajók, a gyermekvasút, a budavári sikló, a fogaskerekű és a libegő is. Utóbbi feltűnik a világhírű *Tatu és Patu* könyvek illusztrációit is jegyző Sami Toivonen illusztrációi között is, Risto Rapper Budapesten játszódó kalandjai kapcsán.⁵⁹

Futurisztikus metropoliszban, vektoros grafikák keltik életre Kasza Julianna főhősnének, egy *Április* nevű macskának budapesti kalandjait.⁶⁰ Története szerint a kalandvágyó macska szembesül a nagyváros forgalmát működtető grandiózus földalatti gépezettel, és az azt irányító patkányok világával, akik az autók szívének kiemelésével fondorlatos módon uralmuk alá hajtották a felszíni közlekedést. Meséje középpontjában tehát nem Budapest kulturális arcúlatá áll, az ábrázolt helyek topografikusan nem beazonosíthatók (a szövegben csak egy alkalommal van utalás arra, hogy az események színtere az Oktogon), hanem a nagyváros mint gépezet megjelenítése. Kasza Julianna a nagyvárost mechanikus gépezetként ábrázolja, amelynek titkos, földalatti járataiban folyik e magasan szervezett masina irányítása. Kompozícióin a figurák ritmikus ismétlődése, sávok felosztása, folyamatábrák halmozott piktogramjai, kapcsolótáblák labirintusszerű járatai jelenítik meg a nagyvárosi mechanizmus lüktető szervezetét, bonyolult rétegzettségét.

55 Pásztohy Panka: *Pesti mese. Nagymamának és unokáknak*. Pagony, Budapest, 2017.

56 Gévai Csilla: *Amíg utazunk*. Ill.: Baranyai (b) András. Pagony, Budapest, 2013.; Gévai Csilla: *Amíg zötyögünk*. Ill.: Baranyai (b) András. Pagony, Budapest, 2014.; Gévai Csilla: *Amíg repülünk*. Ill.: Baranyai (b) András. Pagony, Budapest, 2015.;

57 Révész Emese: *Piroska Kiberádjában. A kortárs gyerekkönyv-illusztráció új útjai*. Műértő, 2014. január 13.

58 Kovács Tamás György: *A villamos*. Ill.: Szinval Dániel. Pozsonyi Pagony, Budapest, 2023.; Kovács Tamás György: *A metró*. A fűrópajzstól a mozaikcsempéig. Ill.: Szinval Dániel. Pozsonyi Pagony, Budapest, 2024.

Pásztohy Panka: *Pesti mese. Nagymamának és unokáknak*. Pagony, Budapest, 2017.

59 Sinikka Nopola: *Risto Rapper és a rettenetes kolbász*. Szentendre, Cerkabella, 2013

60 Kasza Julianna: *Április és az útkezők*. Cerkabella, Budapest, 2010.

KALANDVÁROS

Kasza Julianna illusztrációja
Kasza Julianna: Április és az úttekerők. Cerkabella, Budapest, 2010.

A Budapestesthez kapcsolódó gyermekkönyvek legnagyobb része nem direkt útmutató a városhoz, hanem olyan történet, ahol a nagyváros bemutatásának apropóját a főhős utazása nyújtja. Az utazási és kalandregények nagy múltú hagyományaihoz nyúltak vissza már Sebők Zsigmond *Mackó úr utazásait* leíró történetei is. A századelő egyik legismertebb magyar ifjúsági regényének hőseit, a vidéki magyar nemes mackó bőrbő bűjt figuráját a korszak egyik legnépszerűbb grafikus, Mühlbeck Károly keltette életre.⁶¹ A nagyvárosban kalandozó kisgyermeket gyakorta helyettesítik a szerzők állatfigurával, ami megkönnyíti a gyermekolvasók azonosulását a főhőssel és egyúttal magyarázatot ad szabad, szülői kíséret nélküli csavargásukra is. Állatalakban jelenik meg Natalie Russal nagyvárost felfedező barna nyula vagy Amerika egyik legnépszerűbb „utazó kutya”, az Államok nagyvárosait felfedező, Mihael Mullin által megformált Larry.⁶² A hazai gyerekirodalom korai, szép példája az állatalakos utazási regénynek Csukás István Gaál Éva által illusztrált meséje, a *Vakkancs szétnéz Budapesten*.⁶³ Gaál Éva művés rajzossággal megformált képeinek ötletes szempontváltásait már a borító képe is megelőlegezi, ahol a csavargó kiskutya a budavári lakóházak fölé magasodva jelenik meg. Budapest térképe a főhős kószálásai nyomán rajzolódik ki, amint azt a történet során bejárt útvonalat jelző belső borító térképe mutatja. Vakkancs nem turista, hanem a város lakójaként fedezi fel saját tágabb környezetét. Kiindulópontja gazdája, a meseíró budai otthona és csavargásai végén megfáradva ide tér vissza. A képileg részleteiben is gondosan megformált, barátságos otthon a kisgyermek számára is megnyugtató háttérét adja az utazásnak. Gaál Éva képei úgy nyújtják a bejárt műemlékek korrekt leírását, hogy közben képileg is mindvégig a kutya nézőpontja meghatározó. Az utazó gyermek alteregójaként megjelenő kutya ugyanis nem tudatos szemlélője a műemlékeknek (ahogy kevés gyerek az),

61 Benkő Zsuzsanna: *Mühlbeck Károly*. Karton, Budapest, 2011, 61-65.

62 Natalie Russel: *Brown Rabbit int he City*. Vikin Juvenile, 2010; Michael Mullin *Larry Gets Lost...* sorozata az elmúlt években aratott nagy sikert Amerikában.

63 Csukás István: *Vakkancs szétnéz Budapesten*. Ill: Gaál Éva. Móra, Budapest, 1989.
Paulovkin Boglárka: *A nagy utazás*. Pagony, Budapest, 2012.

azok csupán városi kalandjainak díszletei, amelyek csak a szöveg révén kapnak nevet. Vakkancs nézőpontja tehát közel áll a fővárost felfedező gyermek játékos, véletlenszerű részleteket, megélt élményeket megragadó figyelméhez. Jellemző példája ennek, hogy a Ferenciek terének barokk temploma csak háttére a vándorló főhős figyelmét lekötő, galambokat etető különös férfinak, ahogy a kutya hancúrozásának is csupán díszlete a Gellért-hegy vagy a Hősök tere pompás műemléki együttese.

Az állatalakos utazási kalandok kiváló példája Paulovkin Boglárka *Róka és egér utazásait* elmesélő kötete.⁶⁴ Története szerint a két kis állat erdei otthonát lerombolják, így menekült idegenként érkeznek a fővárosba. Ennek megfelelően a grafikákon a nagyváros expresszív téralakzatokba görbülő, erőteljes színkontrasztokkal telített forgalmas és zsúfolt, kissé félelmetes helyként kap alakot. A főhősök egy kisfiú révén találunk otthonra, aki egymaga indul neki a város felfedezésének. Kalandjainak középpontjában nem a műemlékek, hanem a gyermeki fantáziát különösen foglalkoztató járművek állnak, így újdonsült barátaival együtt utaznak siklón, várbuszon. Csavargásaiknak némi drámai felhangot ad az egér elvesztése (aki e szerepében nyilván a kisfiú alteregója), hiszen a nagyváros élményéhez az elvesztettséget rendeli. Másutt a gyermeki szemlélt helyettesítő állatfigurák az elvont nagyvárosban keverednek kalandokba. Kőszeghy Csilla főhőse egy kiskutya, *Bumburi*, aki gazdája keresésére indul a nagyvárosba.⁶⁵ Szövege szerint a kóborló kiskutya a forgalmas nagyvárost idegen és félelmetes helyként éli meg, ám a város az illusztrációkon egészen más, színes, mozgalmas arculatát mutatja.

Valóság és képzelet találkozása azonban számos esetben alig jelent mást, mint hogy a mese színtere nem fiktív hely, sosem volt ország sosemvolt kisvárosa, hanem Budapest. Bátky András *Pipogya*-történeteit épp a fikció és valóság találkozása teszi izgalmassá, hiszen főhősei, a vadállatok nem egyszerűen a mi világunkban élnek, hanem éppen Budapesten.⁶⁶ Kalandjaik ezáltal nagyon is valóságos díszletek között zajlanak: *Pipogya* édesapja a Magyar Nemzeti Galéria teremőre, a csemeték pedig a budai Alagút párkányán ülve szövögetik terveiket. Gyöngyösi Adrienn rajzai csak néhol utalnak a kalandok színterére, leghangsúlyosabban a második kötetben, ahol a nagy záró kaland színhelye a Combino. Szereplői gyermek létükre egyedül közlekednek a nagyvárosban, otthonosan mozognak a város szövevényében. „Ez a mi városunk is. [...] Mindannyian itt születünk, és itt nőttünk fel.” – jegyzi meg egy alkalommal egyik szereplője.⁶⁷ Ehhez illeszkedve Gyöngyösi Adrienn jelenetei nélkülöznek minden szürrealitást, rajzain a nagyváros emberléptékű, lakályos hely – még ha vadállatok is akadnak lakói között.

64 Paulovkin Boglárka: *A nagy utazás*. Pagony, Budapest, 2012.

65 Kőszeghy Csilla: *Bumburi a városban*. Pagony, Budapest, 2010.

66 Bátky András: *Pipogya, a budapesti medve*. Városi Eső Sanyarú Tél. Ill.: Gyöngyösi Adrienn. Pagony, Budapest, 2010; Bátky András: *Pipogya és a Városvédő szent*. Ill.: Gyöngyösi Adrienn. Pagony, Budapest, 2011.

67 Bátky 2011. i. m. 79.

Szintén állatalakos szereplők kalandjainak színhelye a város Ritter Ottó kötete, *A fürdők réme*, ahol Pongrácz és Berger Szimat nyomoz a sorra bezáró budapesti fürdők rejtélye ügyében.⁶⁸

Berg Judit szintén mesebeli lényeket, apró dinoszauruszokat telepít Budapestre.⁶⁹ A *Két kis dinó* története elmesélő köteteinek keretét a szereplők idegen környezetbe helyezése adja: előbb kis méreteik miatt saját idejükben lesznek idegenné, majd különféle idő- és térsíkokba kirándulva jelenünkben, majd a középkorban. Kőszeghy Csilla gyermekien naiv rajzain Budapest elvont mesétér: ezt mutatja a budapesti kötet belső borítója is, ahol a város makett-szerű panorámája jelenik meg, autók és lakók nélkül. Bár a szöveg a forgalmas fővárost idegen, ijesztő helyként írja le, „Büdipest” a rajzokon nélkülöz minden negatív elemet: a Combino (amely itt is főszerepet kap) gyermekien naiv módon csattogtatja fogát. A sárga villamos mellett csak a Lánchíd oroszlánján ülő dinók és a képzeletükben pteradononná vált Hősök terei Gábor arkangyal szobra köti képileg is a kalandokat a fővároshoz.

Az Óbudai Múzeum gyerekjáték-kiállításához készült képeskönyvben régi gyerekjátékok kelnek útra, hogy különböző közlekedési eszközökön felfedezzék a várost.⁷⁰ Molnár Jacqueline rajzain a megelevenedett gyerekjátékok kalandozzák be a várost, Óbuda régi főteréről indulva, a Hajógyári-szigeten át a pesti belvárosig. A sajátos nézőpont a gyermekolvasókat is segítheti abban, hogy „belakják” a nagyváros terét.

Az állatalakok mint vezetők gyakran azt a célt szolgálják, hogy a gyermekolvasókat közelebb hozzák a témához, az oktató felnőtt helyett az „okoskodó” kisállat hangján szólalnak meg. A KultúrAktív egyesület *Tiéd a város* sorozatában több olyan kötetet is kiadott, amelyek a főváros egyes városrészeit mutatják be, mindig az ott élő állatfigurák kalauzolásával. Remsey Dávid illusztrációival kísérve Ferencvárost zöld küllő és feketeterítő, Pestszentlőrincet sün és szarka, Újbudát pedig sirály és kutya mutatja be.⁷¹

Szintén a kalandozó állatok sajátos nézőpontjából fakad *Frida és Gubanc* történetének egyedi látásmódja. Trogmayer Éva történetében Frida, a szökevény kanári és Gubanc, a csibész veréb kalandjait követhetjük nyomon. A kalandos utazást Egervölgyi Lilla képei elevenítik meg, aki mesteri módon ábrázolja a város madártávlati képét. Ebből a különleges, magaslati nézőpontból láthatjuk a budai várat, a városligeti állatkert épületeit, a Bazilika kupoláját, a Mátyás-templom tetőzetét, a Duna-parti Bálna modern épületét vagy a Nemzeti Színház mellett álló zikkurat növénylabirintusát. A szokatlan madártávlati perspektíva a topografikusan pontos látképeknek irreális, mesészerű

hangulatot kölcsönöz. A nézőpontváltás arra készíti a fiatal néző-olvasókat, hogy az ismert dolgokra új szemszögből tekintsenek rá.

Marcus Goldson illusztrációja
Gellért Emese: A csodálatos villamos. Memo Communications, 2013.

68 Nyulász Péter: *A fürdők réme. Berger Szimat Szolgálat*. Ill.: Ritter Ottó. Móra Kiadó, Budapest, 2016.

69 Berg Judit: *Két kis dinó Budapesten*. Ill.: Kőszeghy Csilla. Pagony, Budapest, 2012.

70 Szabó T. Anna, Molnár Jacqueline: *Játék a városban*. Ill.: Molnár Jacqueline. Óbudai Múzeum, 2019.

71 Rozgonyi Sarolta, Tóth Eszter: *Pestszentlőrinc-Pestszentimre gyerekeknek*. Ill.: Remsey Dávid. KultúrAktív Egyesület, Pécs, 2021.

MESEVÁROS

Viszonylag kevés műnek sikerül átlépnie az ismeretterjesztés határait, és olyan térré formálnia a nagyvárost, amelynek valóság és fikció egyaránt részei, amit nem műemlékei, hanem a benne megtörténő csodák tesznek különlegessé. Ez az a szegmense a képeskönyveknek, amelyben az illusztrációk túlléphetnek a tárgyszerű leképezés kényszerű határain és szürreális világgá formálhatják a várost. Valóság és fantázia eredeti illesztését hozza létre Steve Light, aki a nagyvárosban a sárkányát kereső kisfiú vándorlását jeleníti meg képeskönyvében.⁷²

Budapest álomszerű átlényegtetésének jó képzőművészeti példája Gross Arnold 1968-ban készült rézkarca, a *Budapest – Kék álmok városa*. Gross Budapestjének égboltján madárszerű angyalok és angyalszerű madarak hintáznak csendesen, a tetőkből szív alakú levelek és napraforgók hajtanak ki, a paloták között kötéltáncos egyensúlyoz, szárnyas férfiak udvarolnak angyali szépségű aktmodelleknek. Nyoma sincs a benzingőzös világvárosi zsúfoltságnak, a Kossuth Lajos utcán lovasok poroszkálnak a térdig érő szívlevelű fűben, a Ferenciek terén egy Arnold nevű zongorán játszik egy ifjú hölgy, és a híd felé vezető út kellős közepén festő pingál. A kisvárosias nagyváros ideálképe ez, ahol minden zegzugot a szerelem és művészet békéje tölt be.

A várost a benne játszódó mesebeli kalandok még nem feltétlenül teszik varázslattossá. Ezt a metamorfózist – amelynek során a valóságos elvont képzeletbelivé lényegül – csak néhány illusztrátornak sikerül igazán megragadnia. A jó példák közé tartoznak Házy Ágnes rajzai, Mosonyi Alíz *Mesék Budapestről* című, 1982-ben megjelent kötetének illusztrációi.⁷³ Az egyszerű, fekete-fehér vonalrajzok kép és szöveg olyan szintézisét valósítják meg, amelyre azóta is kevés példa akad a magyar gyermekirodalomban.⁷⁴ Házy Ágnes a hetvenes évek végén a magyar neoavantgárd olyan vizuális műhelyeiben

⁷² Steve Light: *Have You Seen My Dragon?* Candlewick, 2014.

⁷³ Mosonyi Alíz: *Mesék Budapestről*. Ill.: Házy Ágnes. Megvető, Budapest, 1982.

⁷⁴ A kötet méltatása: Bátky János: *A metrón komoly emberek komolytalankodnak. (De meddig?)* Magyar Narancs, 1996/38. - http://magyarnarancs.hu/zene2/mesekonyv_a_metron_komoly_emberek_komolytalankodnak_de_meddig_mosonyi_aliz-hazy-agnes_mesek_bu-56816

De ezen az éjjelen olyan rosszkedvű volt a 6-os villamos miatt, hogy azt mondta:

„Mindegy.”

És a Lánchídon keresztül átmeg Budapestre.
És ahogy átért, meglátta az Alagutat.

Biztos volt a dolgában. Tudta,
hogy ő az utolsó budapesti sárkány, és ki más lakna az Alagútban?

Házy Ágnes illusztrációja
Mosonyi Alíz: *Mesék Budapestről*. Megvető, Budapest, 1982.

nevelkedett, mint Erdély Miklós Indigó-csoportja vagy a BBS. Mindez némiképp magyarázatot adhat arra a bátorságra, amivel elszakadt a korban uralkodó, Kass János vagy Reich Károly nevével fémjelzett, klasszicizáló illusztrációs stílustól.⁷⁵

Szabadon áradó rajzstílusa némiképp rokon a kor neoprimitív művészeti irányzataival, köztük a populáris kultúrára élénken reflektáló Vajda Lajos Stúdió képi világával vagy Szenes Zsuzsa rajzaival. Munkái úgy válhattak a magyar gyermekkönyv-illusztráció klasszikusává, hogy mellőznek minden tetszetős színezést és mives kidolgozást. Magával ragadó lendületüket, máig sem szűnő hatásukat izgalmas térbeli deformációinak, invenciózus nézőpontjainak köszönhetik. Vélhetően Háry animációs múltja is közrejátszik abban, hogy a mai digitális vizualitáson edződött néző számára is izgalmas, folytonos meglepetéseket tartogató képi világot épített fel. Sajátos nézőpontját jól jellemzi, hogy a könyv belső borítóján nem a megszokott városképek valamelyike jelenik meg, hanem egy pesti bérház belső udvara, aminek körfolyosóit furcsa lények, a mesék szereplői népesítik be. Az ezt követő lapokon ugyan feltűnnek a város ismert műemlékei, de azokat folyvást újabb valóság rétegek írják felül: a Lánchídon hétfejű sárkány tekereg, a Halászbástyán itt rekedt török harcosok csodálják a panorámát, a Margitszigeten pedig egy hajótörött téblábol. Háry szereplői folyamatos átalakulásban, mozgásban vannak, vándorlásuk során bejárják a könyv lapjainak megannyi zeg-zugát, saját kedvük szerint formálva át a város térképét. Ebből a nézőpontból Budapest nem tárgy, csupán kiindulópontja, ihletője a belőle áradó meséknek, emellett varázslények, eltévedt vándorok és megkerült felnőttek végtelen játszótere. Háry Ágnes mesés Budapestje nem megtanulandó műtárgy, nem abszolválandó múzeum, se nem térkép vagy jól működő hálózat, hanem kalandokat tartogató varázsváros. Háry Ágnes és Mosonyi Alíz meséi éppúgy lebegnek ég és föld között, mint záró meséjük léghajói, amelyeket egy bolond öregúr halászott elő a zsebéből.

Ehhez hasonló, vizuálisan újszerű metamorfózison Herbszt László könyvében, a *Csodálatos szemüvegben* lényegül át a város.⁷⁶ Finy Petra elbeszélésének hőse kicsi Kovács Áron, egy „igazi városi gyerek”, aki előtt egy varázsszemüvegnek köszönhetően a város új alakot ölt. Ami a szövegben egyszerű hasonlatok sora, az Herbszt László képein lenyűgöző képi látomás. Az Erzsébet-híd dinoszauruszcsontvázzá alakul, az Alagút egy óriás tátott szája, a dunai hajók testes fókák, a városmajori teniszcsarnok egy hatalmas béka, a Margit-hídon átmenő négyes-hatos pedig egy vaskos faágon kúszó kígyó. A mese nem tesz mást, mint formát ad a gyermeki fantázia animikus, archaikus rétegének, amely képzeletében átlélesíti, élőlényekké formálja a nagyváros

épületeit, ily módon adva képi alakot szorongásainak. A városi tér objektumai hasonló átalakuláson mennek át Satoshi Kitamura *Lily Takes a Walk* című kötetében, ahol a kislányt kísérő kutya előtt válnak láthatóvá a szörny alakot öltött városi tárgyak.⁷⁷ Herbszt László ezt a mesészerű metamorfózist szuggesztív képi formával kelti életre. A konkrét épületek varázslatos átalakulását a grafikai felületek különleges textúrája szolgálja, amely némiképp nosztalgikus, szürrealis összhatást eredményez anélkül, hogy az architektúrák jelenvalóságán csorba esne.⁷⁸ Efféle átlényegülés jellemzi Amy Martin *Symphony City* című kötetének képi világát, amelyben zenei asszociációkat kelt életre rajzaiban a szerző.⁷⁹ A tervezőgrafikusként is jelentős szakmai sikereket elért Herbszt stílusán a szecesszió, a szürrealizmus és a hatvanas évek reklámgrafikájának sajátos ötvözetéből bontja ki a kis Kovács Áron világát. A felületeknek ez az érzéki tobzódása és a kifinomult, lírai színharmóniák alkalmazása egyaránt hozzájárul ahhoz, hogy a dolgok átlényegülése minden tárgyszerűsége ellenére is eltávolodjon időben és térben. A varázsszemüveg által megtapasztalt csodák generációkon átívelő folyamatosságát az utolsó képek egyikén már felnőttként mutatott kisfiú alakja érzékelteti. Az időskoroknak ez az egymásra torlódása visszamenőleg is magyarázatot ad az egész látványvilág nosztalgikus alaphangulatára. Ehhez hasonlóan a mesebeli átlényegülést formálja képpé Radványi Maja fekete-fehér illusztrációinak sorozata, amelyek Kitka Bence budapesti kalandjait kísérik.⁸⁰

Az említett a képi hagyományhoz kapcsolódik Marcus Goldson első (és máig egyetlen), gyermeklelkű felnőtteknek szóló képeskönyve, amely Gellért Emese története nyomán hajtogatja egybe a valóság és a képzelet rétegeit. Képein egy barátságos, kalapos óriáskígyó tekereg Budapest utcáin, olyan természetességgel, ahogy a hatos villamos kanyarog a nagykörúton.⁸¹ A brit születésű, Kenyában nevelkedett, ám 1993 óta Budapesten élő rajzoló az eltelt évtizedek alatt a főváros hűséges és értő dokumentátorává érett, aki népszerű rajzaival utolérhetetlen bájjal és humorral örökíti meg a város jellegzetes karaktereit. Utóbbiak már önálló grafikaként, nem könyvillusztrációként léteznek, és sikerük jól mutatja, hogy milyen keskeny a határ felnőtt és gyermekkönyv, illusztráció és autonóm grafika között.⁸²

Schmal Róza *Budapesti böngészője* a műfajban úttörő módon fókuszált a fővárosra. A manuális festményekként kivitelezett kompozíciók sora kifejezetten a gyermekek

⁷⁵ Nagy Kristóf: *Mindenki megdöglök vagy lelép, nem hallgatják a zenét. Beszélgetés Háry Ágnessel.* Új Művészet, 2014. május, 44–46.

⁷⁶ Finy Petra: *A csodálatos szemüveg.* Ill.: Herbszt László. Naphegy, Budapest, 2011.

⁷⁷ Satoshi Kitamura: *Lily Takes a Walk.* Farrar, Straus, London, 1998.

⁷⁸ Egy interjúban Herbszt László külön kitért a felhasznált textúrák gazdag tárházára: Elekes Dóra: *Fontos a narratíva.* Interjú Herbszt Lászlóval. 2011. július. - <http://meseutca.hu/2011/06/14/fontos-a-narrativa/>

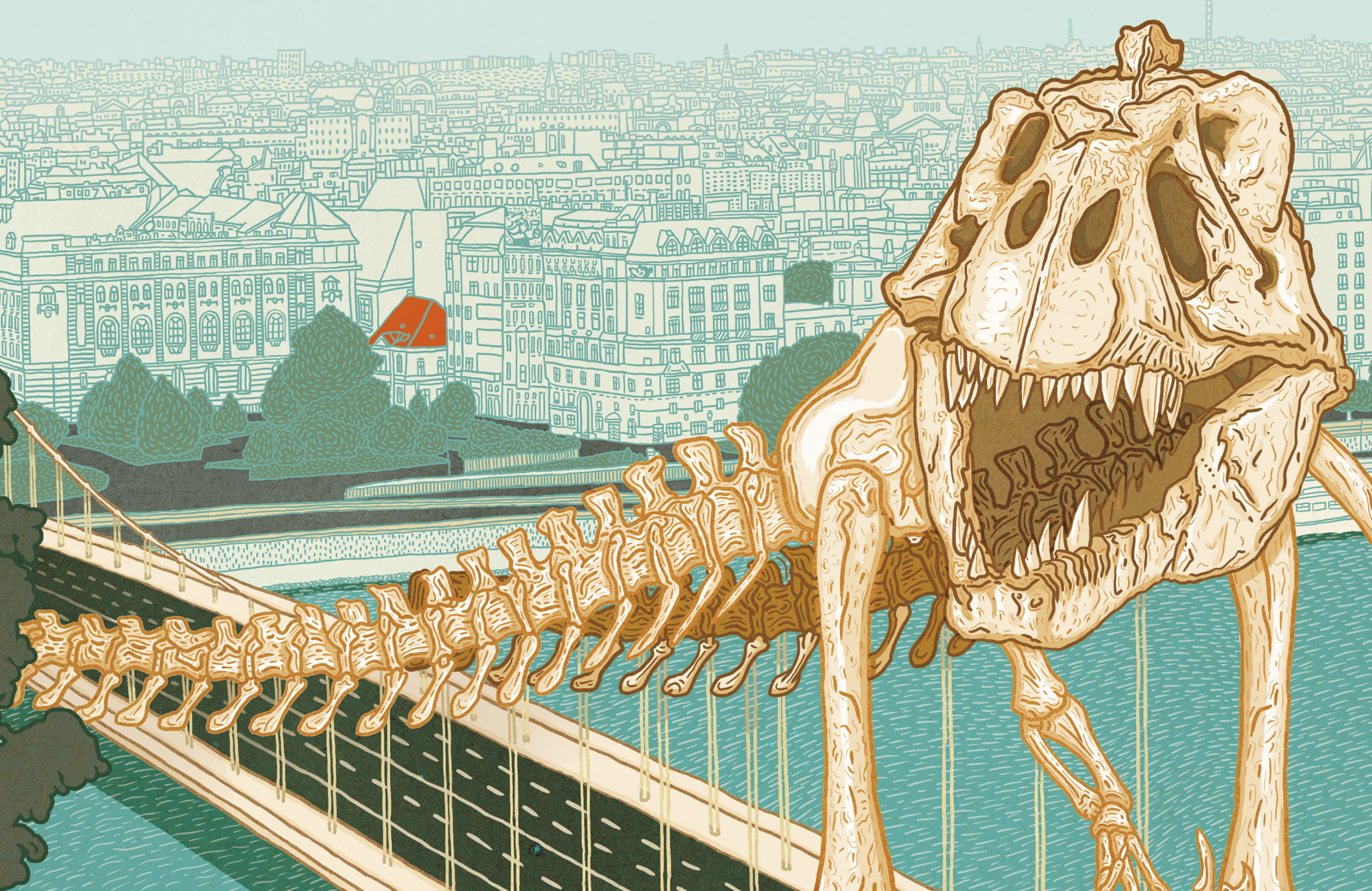
⁷⁹ Amy Martin *Symphony City.* McSweeney's McMullens, 2011.

⁸⁰ Diana Soto: *Kitka Bence Budapesten.* Ill.: Radványi Maja. Scolar, Budapest, 2025.

Gellért Emese: *A csodálatos villamos.* Illusztrálta: Marcus Goldson. Memo Communications, 2013.

⁸¹ Gellért Emese: *A csodálatos villamos.* Illusztrálta: Marcus Goldson. Memo Communications, 2013.

⁸² <https://marcusgoldson.co.uk/>

számára készült, s e műfajban kivételes vállalkozás.⁸³ Előzményének tekinthető Tom Schamp New Yorkról szóló nagyvárosi böngészője, az *Ottó és a város*, amely sajátos módon felülnézetbe, kiterítve mutatja a város utcáit, így ösztönözve a gyermeket arra, hogy autópályaként használva saját alakjaival is benépesítse a könyvet.⁸⁴ Mivel műfajából eredően nélkülözi a szöveges magyarázatot, a látványhoz kapcsolódó járulékos (történeti, topográfiai) információk feltételezik a gyermek előzetes tudását, vagy a vele együtt böngésző felnőtt tevékeny közreműködését. Választott tizenkét színtere csak részben egyezik Budapest szokványos ikonográfiai témáival: bevett színhelyeknek tekinthető a Parlament, az Erzsébet-híd, a Várnegyed és a Hősök tere; a gyerekek saját életteréhez igazított a Margitsziget, az Állatkert, valamint a Közlekedési Múzeum bemutatása; ugyanakkor szokatlan olyan nem belvárosi és nem turisztikai célpont beemelése, mint a Lehel tér vagy Kőbánya. Bár rajzai árányaiban, épületeiben igazodnak a város reális topográfiájához, látképeit varázslatos, mesebeli momentumokkal lényegíti át a rajzoló. Képei szerint Budapestnek több valóságrétege van, sajátos arculata a látvány primér felszíne alatt, föld alatti üregeiben, titkos járataiban rajzolódik ki. Jellemző példája ennek a többrétegűségnek, valóság és fikció összemosásának nyitóképe, ahol a Duna két partján elterülő városrészt szokatlan módon úgy ábrázolja, hogy a Duna medrében heverő tárgyak is megjelennek. A város évezredes története ezekből bontakozik ki; egy római kori amfóra, hajóroncs, középkori kard, páncél, világháborús tank és bomba utal a város olykor dicsőséges, máskor vérzivataros múltjára. Mindemellett a böngésző műfajának megfelelően apró történetek sora köti le a néző figyelmét. Egy részük hétköznapi esemény, más részük kalandos vagy szürreális történet, mint a háztetőkön settenkedő rabló vagy a Dunán evező piros sapkás manó. Bizonyos narratív szálakat a rajzoló végigvezet látképein, így az afrikai küldöttség, az elszabadult majmok vagy a rabló történetét. Képein a város folyamatos kalandok színtere, olyan hely, ahol valóság és varázslat találkozik, ami egyszerre ad otthont hajléktalannak és varázsmánónak, ahol bármikor átbillenhet a reális a szürreálisba, ahol a dolgoknak mindig van újabb rétege és nézete, akár a Budavári barlangrendszernek.

Vidák Zsolt Budapest-kötete a böngészők legjobb hagyományát követi, felfejtése a felnőtt nézők számára is izgalmas kalandot ígér.⁸⁵ A kötet voltaképp egyetlen panorámikus városkép nagyításainak sorozatából áll, ami azt sugallja, hogy egy nagyváros életének bármely, tetszőlegesen kimerevített pillanata alkalmas arra, hogy felfedje a hétköznapi és racionális felszín mögött rejtőző rendkívüli és irreális valóságot. A nyitó oldalon feltároluló madártávlati látképbe oldalról oldalra belenagyító részletek azt

sejtetik, hogy minél közelebb hatolunk a dolgokhoz, minél figyelmesebben szemléljük őket, annál valószínűbben tárul fel különös természetük. Vidák képeinek különössége első pillantásra csak sajátos perspektívájukból adódik, ám a böngészésbe elmerülő néző előtt feltárul a felszín mögött áramló második valóság. Vidák Budapestjén külön életet élnek a városi madarak (galambok, csókák, varjak és gólyák), némiképp Parti Nagy Lajos *Hősom tere* című regényének nyugtalanító galamb-hadosztályait idézve meg. Rajzain a város lakóival egyazon minőségben jelennek meg az épületdíszítő szobrok és köztéri emlékművek, valamint a reklámtáblák figurái, azt érzékeltetve, hogy valamiképp ők is a város élő szövetének részei, akiknek szabad átjárása van az élő és élettelen zónák között. Az ezredforduló posztmodern gyerekkönyv-illusztrátoraihoz hasonlóan képeiben sok intraikonikus szöveget, azaz belső idézetet, az információs táblákon elszórt, beleírt szöveget alkalmaz. A reklámszövegek, hirdetések olykor groteszk idézetei a piktogramokkal együtt részei a nagyvárosi vizualitásnak. Látképei más irányban is szétfeszítik Budapest hagyományos ikonográfiáját: a jellegzetes körfolyosós bérház belső udvara éppúgy helyet kap sorozatában, mint a belváros közegének elmaradhatatlan szereplője, a gyermeki tapasztalásból nem kizárható koldusok és hajléktalanok. A böngészők legjobb rajzi hagyományait követve, Vidák látképén is a részletek hordozzák a hétköznapi elváló különöst, így a figyelmes szemlélő számára felfedezhető egy tolvaj üldözése, egy kötéltáncos produkciója a hídon vagy egy sárkányrepülő az egyik háztetőn. A valóság felsőbb régióiban, a városi tetőkön zajló élet úgy tűnik egyébiránt is elszakad a materiális valóságtól, ebben a térben sátoroznak, jógáznak vagy éppen szörföznek a lakók, dacolva az ésszerűség anyagi korlátaival. A furcsaságok némelykor szürrealitásba fordulnak, mint a fa lombjai között tollasozók, vagy az Erzsébet híd tetején lebegő jögi alakja. Vidák Budapestje a mágikus realizmus irodalmi-képi hagyományának örököse, amennyiben kompozícióin a varázslatos a hétköznapi valóság természetes része.

Labrosse Dániel, részben francia származású, Budapesten élő festő-grafikus nézőpontját szintén átszínezi a külföldi kívülálló, rácsodálkozó és konvencióktól nem kötött tekintete.⁸⁶ *Buda+Pest* című albumának műfaja az előzőhöz hasonlóan böngésző, bár itt némi szöveges eligazítást is kap az olvasó, ami egyúttal játékos keresgélésére is ösztönöz. Vidák Zsolt albumához hasonlóan ez a könyv sem kizárólag a gyermek közönséget célozza meg, felszabadultan áradó képi fantáziája életkortól függetlenül minden arra nyitott nézőt magával sodor. Kiinduló ötlete ízig-vérig szürreális: Lesenyei Márta Gellért-hegyen álló, 1982-es bronz szobrai, király és királyné alakjában Pestet és Budát megisméjeseítő figurái elevenednek meg lapjain. Az uralkodó pár indul felfedezőútra napjaink fővárosában, bejárva a testvérvárosok különféle helyeit. A felkeresett

⁸³ Schmal Róza: *Budapesti böngésző*. Kolibri, Budapest, 2012.

⁸⁴ Magyarul megjelent: Tom Schamp: *Ottó és a város*. Csikota, Budapest, 2011.

⁸⁵ Vidák Zsolt: *Budapest böngésző*. Centrál Kiadó, Budapest, 2024.

⁸⁶ Farkas-Zentai Lili: *Buda+Pest* by Labrosse. Ill.: Labrosse Dániel, Labrosse Nicole. HVG Könyvek, Budapest, 2024.

helyek között vannak turisztikailag is vonzó, műemléki épületek (Operaház, New York Kávéház, Gellért Szálló), de akadnak az itt élők számára tipikus pesti helyek (Balzac utca, Bambi presszó, Árkád Bazár, Batthyány utca), és szokatlan, a központtól távol eső kiránduló helyek (Filozófusok kertje, Barabás Villa, Óbudai Gázgyár). Ami mindben közös, hogy valamennyit elárasztják a rajzoló fantáziálényei, szürreális, amorf képzműveinek, a pszichedelikus fantázia teremtményei, akik között akad szemüveges ló, szökött zsiráf, egyszemű-hétlábú virgoc banán és bumfordi óriás. Az utcákat, lakásokat, tetőket, hidakat elárasztó, a város minden zegzugát belakó fantáziálények azt sugározzák, hogy Budapest (ahogy minden európai nagyváros) sokszínű és befogadó hely, ahol a különös természetes, a szokatlan hétköznapi, és ahol a járókelő semmin sem lepődik meg, mert a főváros szabad tér, ahol ki-ki vállalhatja önmagát, másságát, legyen bár emberi, állati, hibrid teremtmény vagy fantáziálény.

Schmal Róza: A Budai Vár
Schmal Róza: Budapesti böngésző. Kolibri, Budapest, 2012.

Radványi Maja illusztrációja
Diana Soto: Kítká Bence Budapestén. Scolar, Budapest, 2025.

BUDAPEST – KALANDVÁROS

Budapest a kortárs magyar gyermekkönyv-illusztrációban

2025.11.18. – 2026.01.17.

Kiállító művészek:

BARANYAY (b) András, DUSIK Móni, EGERVÖLGYI Lilla, Marcus GOLDSON, HERBSZT László, KASZA Juli, KÁRPÁTI Tibor, KÖSZEGHY Csilla, LABROSSE Dániel, MOLNÁR Jacqueline, NAGY Norbert, NEMES Anita, PÁSZTOHY Panka, RADVÁNYI Maja, REMSEY Dávid, ROFUSZ Kinga, SCHMAL Róza, SIPOS Fanni, SZINVAI Dániel, TAKÁCS Mari, VIDÁK Zsolt

Kurátor:

RÉVÉSZ Emese, művészettörténész

Deák17 Gyermek és Ifjúsági Művészeti Galéria

Budapest, 2025

ISBN: 978-615-6116-27-7

Szerkesztette: CSONTOS Anna, SÁRKÓZI Fanni, TURÓCZI Réka Sára

Szöveg: RÉVÉSZ Emese

A szöveget lektorálta: TÓTH Ádám

Borítón szereplő illusztráció: Nagy Norbert

Kiadványterv és nyomdai előkészítés: KISS Richárd

D17 arculat és kiadvány sorozatterv: SZIGETI G. Csongor

Felelős kiadó:

Deák17 Gyermek és Ifjúsági Művészeti Galéria, KAPOSÍ Dorka

H-1052 Budapest, Deák Ferenc u. 17. I. emelet

+36 1 796 2998 / info@deak17galeria.hu

facebook.com/deak17galeria / instagram.com/deak17galeria / tiktok.com/@deak17galeria

www.deak17galeria.hu

A Fővárosi Önkormányzat fenntartásával működő Deák17 Gyermek és Ifjúsági Művészeti Galéria állandó és időszakos kiállítások, képző- és iparművészeti tárlatok, szakmai beszélgetések és különböző művészetpedagógiai foglalkozások szervezésével járul hozzá a 3 és 23 év közötti fiatalok művészeti neveléséhez.

Deák17 Youth Art Gallery, which is also a public space and an art education center, aims at filling the gap in art education, patronage, and talent education for the young generation aged between 3 and 23 on national and international levels. In this context, the Gallery shows permanent and temporary exhibitions, and provides space for professional dialogue in the form of workshops and other educational activities.

Közeghy Csilla társasjáték illusztrációja
Berg Judit: Két kis dinó Budapesten. Pagony, Budapest, 2012.

DEÁK 17
GYERMEK ÉS IFJÚSÁGI
MŰVÉSZETI GALÉRIA

75 éves
Nagy-Budapest

